

KLASİK KAMU BORÇLANMA TEORİSİNİN OLUŞUMU

Doç. Dr. Mustafa ÇELEN¹
Arş. Grv. Özkan ZÜLFÜOĞLU²

Özet

Bu çalışma klasik kamu borçlanma teorisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Klasik iktisatçılar 1776–1848 arası dönemde temelde İngiliz ekonomisi üzerine yaptıkları çalışmalar ile ön plana çıkan okulun temsilcileridir. Kamu ekonomisi yönüyle bu iktisatçıların görüşleri daha çok pragmatik olarak değerlendirilebilir. Kamu borçlanmasına bakışları ise, borçlanmanın savaş gibi arızı kamu harcamalarının finansmanında kullanılabileceği yönündedir. Savaş zamanında borçlanma yoluyla kapatılan bütçe açıklarının, barış zamanında meydana getirilecek bütçe fazlalıkları ile ifta edilmesi öngörülmür.

Anahtar Kelimeler: *Klasik Kamu Borçlanma Teorisi, Adam Smith, Thomas R. Malthus, David Ricardo, John S.Mill.*

FORMATION OF CLASSICAL PUBLIC DEBT THEORY

Abstract

This study aims to analysis classical public debt theory. The classical economists wrote over the period 1776-1848, primarily in the setting of the economy of Great Britain, In the area of public finance the classical economists, for the most part, were pragmatists. The issuance of public debt was seen as an emergency measure required for financing wartime spending. Once the emergency was at the end, the state was obliged to retire the public debt. That goal was best accomplished through the creation of sinking funds financed through peacetime budget surpluses.

---

¹ Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

² Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi

Key Words: *Classical Public Debt Theory, Adam Smith, Thomas R. Malthus, David Ricardo, John S.Mill.*

GİRİŞ

Klasik iktisat okulu ekonomi bilimini diğer bilimler ve felsefeden bağımsız olarak başlı başına bir disiplin şeklinde ortaya çıkararak kurucu düşünce sistemine verilen genel isimdir. Daha önceki antik dönem düşünce sistemlerinden, merkantilistlerden ve fizyokratlardan ayrılan yanı bütüncül ve sistematik bir analiz çerçevesi sunabilmesidir. Klasik iktisat okulunun başlangıcı olarak Adam Smith'in Milletlerin Zenginliği'ni yayınladığı 1776 yılı alınmaktadır. Okulun etkisini yitirmesi ise, neo-klasik okulun ve marjinal analizin ortaya çıktığı 1850'li yıllar olarak gösterilmektedir. Yaklaşık bir asırlık bir dönem klasik iktisadi düşüncenin kurulduğu ve hakimiyet sağladığı süreçtir.

Klasik iktisadi düşünce sisteminin 18. yüzyılın sonlarında ticari kapitalizmin ideolojisi olan merkantilizme tepki olarak doğduğu söylenebilir. Bu yönüyle sanayi kapitalizminin ideolojisi liberal iktisadi bir doktrin olarak nitelendirilebilir. Düşünsel temelleri ise, Newtonyen evren anlayışına ve tabii hukuk felsefesine dayanır. Burada, dışarıdan müdahale ihtiyacı duymadan sürdürülen iç denge ve uyumun var olduğu inancı baskın karakterlidir.

Bu bağlamda kamunun ekonomik varlığı sistem içerisindeki zorunlu bir kötülük olarak algılanmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesi ise iç dengeyi bozabilen ve uyumsuzluk yaratan bir uygulama olarak karşımıza çıkar. Kamunun ekonomi içerisindeki yeri temel görevleri olan savunma, adalet, kamu düzeni, ve altyapı ile sınırlı kalmaktadır. Ancak bu görevleri yerine getirebilecek ve kaynak dağılımını bozmayacak bir vergi sistemine dayalı olabildiğince küçük ve denk bütçe arzulanır. Dolayısıyla kamu borçlanması istenmeyen, belli şartlara bağlı olarak söz konusu olabilecek arzi bir durum olarak analiz edilmektedir.

Bu çalışma klasik iktisat okulunun, ortaya koyduğu kamu borçlanma teorisini incelemeyi amaçlamaktadır. Klasik kamu borçlanma teorisinin oluşumu ağırlıklı olarak dört düşünür tarafından şekillendirilmiştir. Bunlar tarihsel sırasıyla Adam Smith, Thomas R. Malthus, David Ricardo ve John S. Mill'dir³. Ayrıca çalışmanın başında borçlanma teorisinin ortaya çıktığı dönemin politik ve kurumsal yapısı irdelenecektir.

I. Klasik Borçlanma Teorisinin Ortaya Çıktığı Dönemin Analizi

Klasik borçlanma teorisinin İngiltere eksenli olarak geliştiği ve katkı yapan en önemli iktisatçıların İngiliz olduğu bir gerçektir. Bunun nedeni borçlanmaya yönelik siyasal ve kurumsal altyapının İngiltere'de varolmasıdır. Demokrasi ve borçlanma arasında bir ilişki olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Borçlanma her şeyden önce bir kredibilite problemi. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucu temsili kurumların gelişimi ile borçlanma kredibilitesi arasında güçlü bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Demokratik temsili

---

³Karl Marx ortaya koyduğu çerçeve ve ulaştığı sonuçlar bakımından klasik iktisatçılardan ayrı gözükse bile analiz birimi olarak emek değer teorisini temel alması nedeniyle bunlar arasında gösterilir. Marx'ın kamu borçlanmasına yönelik doğrudan saptamalar eserlerinde yer almamaktadır. Kamu borçlanmasına daha çok dolaylı olarak, başka konular ile bağlantılı değerlendirmeleri söz konusu olsa bile sistematik bir tutarlılığından söz edilemez. Bu nedenle görüşleri ayrıntılı olarak yukarıda incelenen klasik iktisatçılar içerisinde yer almamaktadır.

---

kurumların gelişimi ile borçlanma kredibilitésinin artması arasındaki ilişki incelenirken, model alınabilecek ülkeler olarak Fransa ve Büyük Britanya, 18. yüzyılda finansal hareketlerin merkezi olmaları bakımından öne çıkmaktadır. Büyük Britanya ve Fransa, gerek 18. yüzyılda finansal hareketlerin yoğunlaştığı ülkeler olmaları gerekse de iki ülkenin ekonomik ve yönetim şekilleri bakımından birbirinden oldukça farklı yapılara sahip olmaları nedeniyle karşılaştırmalı analize tabi tutulabilir. Büyük Britanya'nın 18. yüzyılda en önemli özelliği, güçlü temsil kurumlarına sahip olmasıydı. Büyük Britanya o dönemde modern kamu maliyesi sistemini kuran ilk ülke konumundaydı. Fransa ise monarşi ile yönetilmekte olup bu yapıyı değiştirmeye yönelik başarısızlıkla sonuçlanan reform girişimlerine sahne olmaktadır. Dönemsel bir perspektifte iki farklı yapıdaki ülkenin mali durumları ve borç hareketleri incelendiğinde, temsili kurumları gelişmiş ülkelerin daha düşük faiz oranları üzerinden borçlanabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu argüman İtalyan şehir devletleri, 16. yüzyıl Hollandası ve 1688 sonrası Büyük Britanya deneyimleriyle doğrulanmıştır⁴. Fransa ve Büyük Britanya deneyimleri, borçlanma politikası açısından temsili demokratik kurumların gelişiminin, borçlanmanın riskini düşürerek faiz oranlarında bir düşüşün gerçekleşmesine neden olduğunu ortaya koymuştur. Bu gelişiminin borçlanmanın kredi riskini düşürdüğü de ifade edilebilir.

1688 sonrası İngiltere'de gelişen temsili demokrasi krallığın daha uygun şartlarda borçlanabilmesinin yolunu açmıştır. İngiltere'de 1688'deki (Büyük Devrim'den Glorious Revolution) sonra önemli değişimler yaşanmıştır. Büyük devrim sonrası yeni borçlanma metotları düzenlenmiş, parlamento kamu maliyesi alanında önemli yetkiler elde etmiştir. Bu doğrultuda İngiliz Merkez Bankası (The Bank of England) kurulmuş ve krallık kendisini daha önce olmayan düşük düzeyde faiz oranlarından borçlanabilir şekilde bulmuştur. Britanya krallığındaki finansal anlamdaki yetki artışının, düşük bir monarşi kurulması ile 17. yüzyılın son on yılının tanıklık ettiği büyük bir değişim olan koalisyon partileri dikkate alınmadan anlaşılması mümkün değildir. 1688 ve 1742 arasında İngiltere'de iki parti karşımıza çıkmaktadır: Whigs ve Torres. İktidarda kreditorlere yakın partinin (Whig) olması ile borç yönetiminin (Bank of England) kreditorlerin istekleri doğrultusunda yönlendirilmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu açıktır. 1688 sonrası İngiliz hükümetinin borçlanma faiz oranları trendleri, hükümet kreditorlerinin Whig partisinin aktif üyeleri olduğu düşünüldüğünde daha iyi anlaşılabilir. Ancak kreditorlerin temsil yönünden azınlıkta olmalarına karşın borçlanma yetkisinin İngiliz parlamentosuna verilmesi çelişkili bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, politik farklılığın olduğu toplumlarda, hükümeti finanse edenler azınlık olsa dahi, öteki grupların dinsel, yabancı politika ya da anayasal sorunlar gibi nedenlerle borcun ödenmesini destekleyecek şekilde dürtülerle hareket edebilecekleri varsayımıyla açıklanabilir. Sonuçta hükümet kreditorlerinin parlamentoda temsil edilmesiyle görülmemiş oranda düşük maliyetle borçlanma şansı elde edilmiştir. Whig komisyonu içerisinde borç verenler parlamento kararlarında önemli bir güç elde etmişlerdir. 1688–1715 kargaşa döneminde kamu borçlarının faiz oranlarındaki trend, Whig (liberal parti) ve Torry (krala yakın parti) partilerinin değişken seçim şansları, partilerine daha fazla destek sağlama avantajı sağlamıştır⁵.

---

⁴ David Stasavage, **Public Debt and The Birth of Democratic State**, Cambridge University Press, 2003, s. 68-99

⁵ Stasavage, **Public Debt...a.g.k.**, s.75

Fransa'da ise Büyük Britanya'nın aksine salt bir monarşik yapı karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı sınırlı bir monarşiye dönüştürülürse (Kralın parlamentonun birlikte veto hakkının olduğu, parlamentonun monarşi üzerindeki söz hakkının genişletildiği) güvenilirliğin artırılacağından söz edilebilir. Fransa'daki monarklar borçlanmada sorun yaşadıklarında yeni kurumlar kurmak suretiyle dolaylı borçlanma yoluna gitmişlerdir. Bu iki ülke arasındaki bu farklı yapı nedeniyle Fransız hükümeti 18. yy boyunca İngiliz hükümetine göre borçları için daha fazla ödeme yapmak durumunda kalmıştır. Bu durum tek başına Fransa'da temsili demokratik kurumların yerleşmemiş olmasıyla açıklanamaz ve Fransa'nın kredibilitésinin olmadığı anlamına gelmemektedir. Fransa'nın İngiltere'ye nazaran yüksek borç faizi ödemesinin nedeni, İngiltere'nin aksine güçlü bir parlamento ve ulusal bankaya sahip olmayışıdır⁶.

II. Adam Smith'in Kamu Borçlanmasına Yönelik Görüşleri

Adam Smith (1723-1790) klasik iktisadi düşüncenin ve modern iktisadın kurucusudur. Smith kamu borçlanmasına yönelik görüşlerini, kısaca Ulusların Zenginliği diye anılan Ulusların Zenginliğinin Niteliği ve Nedenleri Hakkında Bir Araştırma (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations) adlı eserinin son bölümünde⁷ açıklamaktadır. Yazar o dönemki geçerli olan hazineci görüşün aksine kamu borçlanmasına klasik önyargı ile bakmıştır⁸.

Smith'e göre kamu borçlanmasının yapılabilmesi için gerekli olan ön şart borç vermeye yetisine ve isteğine sahip sermaye maliklerinin olmasıdır. Sermaye sahiplerinin ortaya çıkması, ticaretin artması ve sanayide gelişmenin meydana gelmesi ile mümkündür. İkel toplumlarda (sanayi ve ticaretin gelişmediği-rude state society) sermaye sahipliğinin toplumsal legaliteden yoksun olması, tasarruf etme ve birikimlerin güvenliğini sağlama imkanlarının düşüklüğü, faizin hukuken yasak edilmiş olması, gösterişe, şan ve şerefe yönelik tüketimin fazla olması zengin toprak sahiplerinin ve derebeylerin sermaye birikimi yapmasını engellemektedir. Saray teşrifi ve davetlerde bulunmak, o dönemdeki hükümdarların en önemli harcama kalemlerini oluşturmaktadır. Bu harcamalar bazen asker besleme ve savunma için yapılması gerekli giderleri bile yetersiz kılabilir. Gelirlerinin hepsini harcamasalar bile toprak sahipleri ve derebeylerin bu paraları ticarete değerlendirmeleri, ticaretin onlara göre hor görülen bir uğraş olması nedeniyle pek mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda gelir fazlasının gömülemeye tabi tutulması (hazine saklama) söz konusu olmaktadır ve sermaye birikimini engellemektedir.

Lüks ve gösterişe düşkün hükümdarların barış zamanında savunma harcamaları için birikim yapması pek gözlenen bir durum değildir. Onlar için barış zamanında düzenli (ordinary) gelirlerin gösteriş, şan ve şerefe dair düzenli harcamalarını karşılaması yeterlidir ve genellikle de gelirler harcamaları aşmamaktadır. Olağandışı (extraordinary) bir harcama kalemi ortaya çıktığında olağandışı bir gelire ihtiyaç duyulması bir zorunluluktur.

---

⁶ Stasavage, **Public Debt...a.g.k.**, s. 89

⁷ Adam Smith, **The Wealth of Nations**, Introduction by Robert Reich, The Modern Library Press, New York, 2000, s. 981-1028

⁸ Mark Blaug, **Economic Theory in Retrospect**, Fourth Edition, Cambridge University Press, 1990, s. 60

Smith'e göre olağandışı-arızı harcama olarak nitelendirilebilecek en önemli olay savaşlardır. Barış zamanındaki yeterli kamu kaynağı biriktirmeyen devletlerin savaş zamanı gerekli olan giderleri borçlanma ile finanse etmeleri kaçınılmazdır. Çünkü hazineye sadece ordunun barış zamanındaki olağan harcamalarını karşılayacak kadar kaynak bulunmaktadır. Savaş zamanında barış zamanına göre ordu ve donanmanın ihtiyaçları en az üç dört kat artmaktadır.

Savaş durumu ortaya çıktığında vergilerin arttırılması veya yeni vergilerin konulması söz konusu olsa bile, bunların hazineye girmesi en az 10-12 aylık bir süre almaktadır. Harcamaların ise hemen, hatta savaş başlamadan önce, tehdit ortaya çıktığında yapılmaya başlanması gerekir. Bu bağlamda asker sayısının arttırılması, donanmanın güçlendirilmesi, şehirlerin tahkim edilmesi, erzak ve silah alımından söz edilebilir. Böyle olunca borçlanma kaçınılmaz hale gelmektedir.

Smith'e göre ticaretin ve sanayinin geliştiği toplumlarda (commercial state of society) borçlanma ihtiyacı sorun yaşanmadan karşılanabilmektedir. Bunda tüccar ve sanayicilerin borç verebilmek imkanının ve isteğinin varolması önemli rol oynar. Borç verebilmek imkanının oluşmasında ticaret ve sanayi ile uğraşanların elinde kamuya borç verebilecekleri fazladan kaynağın bulunması belirleyici olmaktadır. Bu kaynağın miktarı sermayelerini yılda kaç kere çevirdiklerine (ciro/sermaye) bağlı olarak artabilmektedir. Ayrıca ticaretin ve sanayinin geliştiği toplumlarda düzenli bir hukuk sisteminin, sözleşme özgürlüğünün, saygın bir devlet otoritesinin ve güvenliğin sağlanmış olduğu varsayılır. Böyle olunca kişiler borç verdiklerinde vadesi geldiğinde bu borçların faizi ile birlikte ödeneceğini bilirler ve kendilerini güvende hissederek devlete paralarını emanet edebilirler. Bu verilen borçların karşılıklı çıkara dayalı ve gönüllülük esasına göre gerçekleşmesi, borç verenlerin kazançlı çıkmaları sonucunu doğurur. Yani devlet, borç alabilmek için verenlerin beklentilerini karşılamak durumundadır.

Borç senetlerinin devlet garantisine binaen ikinci el piyasada primli olarak alınıp satılabilmeleri ve likit olmaları tüccar ve sanayicinin bu işlemde para kazanarak sermayesini çoğaltma imkanını yaratır. Dolayısıyla devletin birincil piyasadan borçlanmaya gittiğinde kişilere buradan kağıt alma imkanını sağlaması, bir fırsat/lütuf olarak algılanabilir. İşte tüccar ve sanayicinin borç verme isteği ya da motivasyonu bundan kaynaklanır. Ticaret ve sanayinin geliştiği toplumlarda devletin olağanüstü zamanlarda kolayca borç bulabilme imkanına sahip olması, kamu maliyesinin tasarruf yapma güdüsünün azalmasına neden olabilmektedir.

Buna karşılık sanayi ve ticaretin gelişmediği ilkel toplumlarda büyük ticaret ve sanayi sermayesinin yokluğu, hukuk devleti kavramının yerleşmemiş olması, parası olanların kendilerini güvende hissetmemesi gibi nedenlerden ötürü gömülemenin yaygın olduğu görülmektedir. Bu durumda devlete verilebilecek borç miktarının düştüğü ifade edilebilir. Böyle devletlerin olağanüstü zamanlarda yeterli borç bulabilme imkanlarının olmaması, daha tasarruflu olarak harcama yapma konusundaki eğilimlerini artırır.

Smith'e göre daha önceleri büyük Avrupa devletlerinin borçları ülkenin itibarına dayalı olarak belli bir kefalet, garanti, tahsis ve teminata bağlı olmaksızın sağlanabilmekteydi. İngiltere'de de olağanüstü dönemlerde ordunun ve donanmanın masraflarını karşılamak amacıyla çıkarılmış borç senetleri ve bonolar (exchequer bills) mevcuttu. İngiliz Merkez Bankası bu bonoları ikinci piyasada destekleyerek ve alıp satarak

tedavüllerini kolaylaştırırdı. Fransa'da ise merkez bankasının olmaması nedeniyle devlet borçlanma kağıtları (billets d'état) ciddi iskontolar ile (yüzde 60-70) ancak satılabiliyordu. Daha sonra siyasi istikrarsızlıklar ve İngiliz Merkez Bankası'nın bu bonoları desteklemeye son vermesi nedeniyle oluşan güven ve ödeyebilirlik sorunları sonucunda, İngiliz borçlanma kağıtları da ciddi iskontolu (yüzde 25-60) olarak tedavül etmeye başladı.

Bütün bunlar ülkelerin daha pahalı olarak borçlanmasına ve borç stoklarının giderek yükselmesine yol açtı ve kefalet, garanti, tahsis ve teminata bağlı olmaksızın borçlanma kaynakları tükendi. Onun yerine belirli bir kamu geliri veya vergi, borcun ödenmesine tahsis edilerek borçlanmaya gidilmeye başlandı. Tahsisli borçlanma iki şekilde gerçekleştiriliyordu. Bunlardan birincisi kısa vadeli olarak tahsis edilen, vergi kaynağının borcun hem faizinin hem de anaparasının itfasına elverdiği yapılarıdır. Yeni bir borçlanmaya gidildiğinde bu borçlanmanın itfası için yeni süreli vergilerin konulması gündeme gelmekteydi. Yeni vergi ile borcun ödenememesi söz konusu olursa verginin süresi uzatılmaktaydı. Borç ödenince konulan vergi de kaldırılmaktaydı. İkincisi ise uzun süreli/sürekli ve genellikle borcun dönemsel faiz ödemelerine tahsis edilen gelirler ile sağlanabilen ikrazlardı. Böylelikle vergilerin tahsil edilmeden borçları ödeyebilmek için harcanması söz konusu olmaktadır.

Smith'e göre yukarıda bahsedilen kısa süreli ve belli bir borç için tahsis edilen vergiler normalde borcun hem anaparasını hem de faizini itfa edebilecek iken; bu vergilere bağlı yeni borçlanmalar yapılmaya devam edildiğinde, vergiler sürekli hale gelmekte ve artık sadece borçların faizlerini ödeyebilme durumuna düşmektedir. Devletin borçlanma imkanını arttıran bu uygulamanın yaygınlaşması ve vergi gelirlerinin serbest kalması, her seferinde sonraki yönetimlere aktarılan bir temenniye dönüşmektedir. Bu durumda borçları kapatabilmek için konulan vergilerden hazineye kaynak girişinin olması imkanı da ortadan kalkmaktadır. Burada kullanılan vergilerin özelliğinin arazi ve bira (malt) vergisi gibi geliri düzenli olarak tahmin edilen kaynaklardan oluşması, borçlanma giderlerinin tam karşılanması için önemlidir. Açık meydana geldiğinde bu bir sonraki yılın gelirlerinden karşılanmaktadır. Diğer bir ifade ile kamu gelirlerinden borçlarını ödeyebilmek için bir tür İtfa Fonu (sinking fund) kurulması söz konusudur. Bu itfa fonu vasıtasıyla borçların ödenebilirliği sorunu belli ölçülerde ortadan kaldırdığı için borçlanma faizlerinin aşağıya çekilebilmesi ve böylelikle itfa fonunda biriken kaynağın artması (bir tür faiz dışı fazla vererek ödemek gibi) söz konusu olabilecektir.

Borçlanma ile vergi gelirleri arasındaki bu yapı 1697-1717 yılları arasındaki İngiliz Hazine işlemlerinde gözlenebilmektedir. Daha sonraki yıllarda David Ricardo borçlanma ve vergileme ilişkisini denklik kuramı şeklinde teorize etme yoluna gidecektir.

Yukarıda bahsedilen iki uygulamaya kaynaklık eden itfa fonu yapısından başka, yıllık gelir taksitlerine dayalı olarak yapılan borçlanma ve kaydı hayat şartına bağlı olarak yapılan borçlanma işlemlerinden de söz edilebilir. İngiltere'de yıllık gelir taksitlerine bağlı borçlanmanın kaydı hayat şartına bağlı olarak yapılan borçlanmaya nazaran daha yaygın olduğu, Fransa'da ise bunun tam tersi bir durumun cari olduğu görülmektedir. Aradaki farklılık borç verenlerin toplumsal özellikleri (ticaret-tarım toplumu) ile yakından alakalıdır. İngiliz yatırımcılar ağırlıklı olarak şehirli-tüccar kökenlidir. Gelir taksitlerine bağlı olarak verdikleri borçları ikincil piyasada gelir getirecek şekilde (primli) satabilme imkanları, onların bu yatırım aracına yönelmelerinin ana nedenidir. Böylelikle devlete borç

---

vererek sermayelerini büyütme ve bir sonraki nesile (çocuklarına) aktarma imkanına sahip olabilirler. Her borçlanmada gelir taksitinin biraz düşmesi, eski borç verenleri karlı hale getirerek ellerindeki borçlanma kağıtlarını primli şekilde satabilmelerine imkan tanımaktadır. Bu nedenle gelir taksitlerine dayalı borçlanma daha popülerdir.

Fransa'da ise devlete borç verenler ağırlıklı olarak topraklarından elde ettikleri ürünler ile geçinen soylular, mütezimler ve yüksek bürokratlardır. Bu kişiler çoğunlukla (kendilerine denk insanlar bulamadıklarından) evlenmezlerdi. Diğer bir ifade ile çocuklarına miras bırakma kaygıları yoktur. Bütün amaçları kendi hayatlarını lüks ve haz içerisinde geçirebilmektir. Bu nedenle kaydı hayatlı şartlı devlet borçlanması onlar için en iyi yatırım aracıdır. Kaydı hayat şartlı borçlanmalar taşıdıkları belirsizlik nedeniyle (yatırımcının ne zaman öleceğinin bilinmemesi nedeniyle) daha çok faiz getirebilmektedir. Yalnız bu kağıtların ikinci eli oldukça kısıtlı ve etkisizdir. Bunun nedeni prim yapma ihtimalinin olmamasıdır. Çünkü kaydı hayat şartlı bonolar ilk satıldıklarında toplam getirileri en fazladır. Yıllar geçtikçe bononun ilk alıcısının hayat beklentisi düşmekte, bu da ikinci elden satın alan için getiri düzeyini azaltmaktadır. Böyle olunca ikinci el alıcısına prim meydana getirmesi söz konusu olmamaktadır. Sadece birincil alıcısına dönemsel yüksek getiri sağlarken ikinci el yatırımcısı için ilk değerine göre iskontolu hale gelebilmektedir.

Smith'e göre savaş için yapılan borçlanmaların barış zamanında kamu maliyesinde yapılacak tasarruflar ile tamamen ödenmesi söz konusu ol(ma)mamaktadır. Bunda barış zamanındaki vergilerin bir kısmının tahsisli olması nedeniyle normal kamusal faaliyetlerin yerine getirilmesindeki güçlüklerin ve art arda gelen savaşların etkisi büyüktür. Böyle olunca savaş zamanında oluşan vergi artışlarının yükü barış zamanında da çok değişmeden devam etmektedir. Yeni vergilerin konulması da çok yeterli gelmemektedir.

Devlet borçlanıp vadesi sonunda faizi ile birlikte borç verene ödediğinde bir gelir aktarımı söz konusudur. Ama ülke içinde ek bir sermaye artışı sağlanmamaktadır. Eğer borçlanılan ve vadesi sonunda faizi ile birlikte ödenen kesim üretken emeği çalıştırmayan kişiler ise, buradan ülke ekonomisinin gelişmesine katkı beklenmez. Ama borç üretken emeği çalıştıran sermayeden alınıyor ve faizi ile birlikte bunlara ödeniyor ise, belli ölçülerde ülkedeki sermaye birikimine katkı meydana getirebilir. Yalnız buradaki şart, ödenen faizin o parayı üretimde değerlendiren sermayedarın getirisinden fazla olmasıdır.

Bakılması gereken diğer bir yön, borç faiz ödemelerinin hangi kaynaktan karşılandığıdır. Bu faizler üretken olmayan emek kullanan kişilerden vergi olarak alınıyor, buna karşılık üretken emeği kullanan sermayedarlara yapılıyor ise milli ekonominin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Ters durumda, yani; üretken emeği çalıştıran sermaye üzerinden alınan vergilerle devlet borçları ve tahvil gelirleriyle geçinenlere yapılacak ödemelerin milli ekonominin gelişmesini olumsuz yönde etkileyeceği de açıktır.

Smith'e göre savaşların finansmanının savaş sürecinde vergiler ile karşılanmasının meydana getireceği olumsuz etkiler, borçlanma ile karşılanması ve bu borçların uzun dönemde vergilerden ayrılan paylar ile ödenmesine nazaran belirli şartlara bağlı olarak daha az olabilecektir. Çünkü borçlanma ve uzun vadeli ödemeler kısa vadede borç verenlerin tasarruflarında ciddi bir azalmaya yol açmasalar bile uzun dönemdeki toplam tasarruflardaki azalışa denk olabilecektir. Savaş zamanında vergilemeye gidilmesi vatandaşların savaşın mali yükünü hemen hissetmesine yol açacaktır. Bu durumda

hükümetler mümkün olduğunca savaşa girmemeye, girseler bile çabuk bitirmeye çalışacaklardır. Aksi halde savaşların etkisi borçlanma ile çok az hissedilecek, (savaş zamanında tasarruflarda ciddi bir azalış olmayacak) ve savaşların maliyetlerinin artmasına ve uzun dönemli etkisinin daha da olumsuz olmasına yol açabilecektir.

Borçlanmanın ülkenin toplam parasal kaynaklarında farklılaşmaya yol açmadığı yanlış bir anlayıştır. Diğer bir ifade ile borçlanma süreçleri sonucunda para “sağ elden sol ele” verilmez. Sadece aynı ülke içerisindeki vatandaşlar arasında aktarıma yol açmaz. Eğer devlet borçlanma kağıtlarının bir kısmı yabancı ülke vatandaşlarının (Hollandalıların) elinde ise ülkedeki parasal kaynakların yurtdışına transferine de neden olur.

Smith'e göre toprak ve sermaye bütün gelirlerin temel kaynağıdır. Kamu borçlarının ödenebilmesi için fazladan arazi vergilemesine gidilmesi, toprak sahiplerinin daha iyi tarımsal ürün elde etmek amacıyla arazilerini ıslaha, yenilemeye, verimi arttırmaya yönelik daha az yatırım yapmalarına yol açacaktır. Gelirleri azaldığı için toprağına yeterince yatırım yapamayan arazi sahiplerinin elde edeceği ürün de düşecek ve toplamda milli ekonomi üzerinde olumsuz etki meydana getirecektir.

Benzer bir durum sermaye sahipleri için de söz konusudur. Sermaye sahipleri üretim yapmak için üretken emek istihdam ederler. Sonuçta üretip sattıkları maldan gelir sağlarlar. Bu gelirleri elde etmek için yaptıkları alımlar ve harcamalar üzerinden borçlanmanın finansmanı için fazladan vergi ödemek istemezler. Eğer devlet böyle bir politika izlerse sermayenin daha az vergi ödeyeceği ülkelere kaymaya başladığı görülecektir. Bu durumda ise, ülkede daha az üretken emek istihdam edildiği ve daha az mamul meydana getirildiği, nihayetinde ise, milli gelirin yeterince artmadığı gözlenecektir.

Borçlanmanın finansmanı için alınan vergiler yoluyla toprak ve sermaye sahiplerinden, bunlar ile ilgisi bulunmayan kamuya borç veren kişilere aktarılan kaynak, uzun dönemde bütün ülkedeki vatandaşları etkileyecektir. Kamuya borç verenlerin bunu hissetmeleri veya olumsuzluklarından doğrudan etkilenmeleri pek de mümkün olmaz. Belli vergilerin borçlara tahsis edilmesi yukarıdaki mekanizmalar sonucunda devletin güçsüz, cılız düşmesi sonucunu doğuracaktır. İtalya şehir devletleri, Fransa ve İspanya örnekleri bunu doğrulamaktadır.

Smith'e göre bir ülkedeki borç stokunun ciddi seviyelere ulaşması iflasları yani borç ödeyememezlik durumunu kaçınılmaz kılacaktır. Bu iflas açıktan ilan edilebileceği gibi örtük olarak da yapılabilmektedir. Örtük iflasın iki temel yolundan söz edilebilir. Bunlardan birincisi paraların adını taşıdığı birimin yükseltilmesidir. Diğeri ise paranın tağış edilmesi, yani içinde değerini belirleyen kıymetli maden miktarının azaltılması, onun yerine kıymetsiz madenlerin katılmasıdır.

Birinci durumda devlet altı penilik 20 sikkeye, adını yükselterek 1 İngiliz lirası derse, yirmi şilin üzerinden alınan borç 6 peni ile 1 İngiliz lirası arasındaki değer kadar azaltılmış olacaktır. Bu durumda devletin borç stoku yeni para biriminde eski para birimine göre düşecektir. İkinci durumda ise, metal paranın içerisinde daha değerli maden azaltılmakta, paranın taşıdığı birim değer ise aynı kalmaktadır. Örneğin bir peni içerisindeki gümüş miktarı 10 gramdan 1 grama indirildiğinde, devlet aynı gümüş ile on kat peni basabilme imkanına kavuşacaktır. Bu durumda aynı miktar gümüş ile on kat fazla kamu borcunu ödeme imkanı söz konusu olacaktır.

Yukarıda bahsedilen şekilde paranın değeriyle ve ayarıyla oynanması ülke içerisindeki özel borçlu ve alacaklıları ve nispi fiyat yapısını da olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca borç verenlerden alanlara gerçek bir gelir aktarımı oluşturacaktır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen gerek antik dönemde gerekse, 17. ve 18. yüzyılda kralların ve hükümetlerin paranın değerini ve ayarını oynayarak borç azaltma yoluna başvurdukları görülmüştür.

Smith'e göre, kamu borçlarının İngiltere'de, barış zamanında, sağlıklı bir biçimde azaltılmasının yolu ya kamu gelirlerini arttırmaktan ya da kamu giderlerini kısmaktan geçmektedir. Aksi halde mevcut yapı ile kamu borçlarının ödenmesi pek mümkün gözükmemektedir. Vergi gelirleri artırılırken, yükün hakça paylaşılması, bunun bir yolu olarak gösterile bile, tek başına istenilen sonucu vermesi pek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca kamu masraflarının da azaltılması zorunludur. Vergilerin arttırılmasında izlenecek yol, yükün İngiltere ile birlikte krallığın diğer parçalarına ve sömürgelere yayılmasıdır. Çünkü borçlanmayı meydana getiren savaşlar İngiltere ile birlikte imparatorluğa bağlı diğer parçaların savunulması, korunması için yapılmıştır. Diğer bir ifade ile borçların oluşmasında sömürgelerin savunma giderlerinin etkisi yadsınamaz. O zaman yapılması gereken, borçların finansmanı için arazi vergisi, damga vergisi ve çeşitli gümrük ve tüketim vergilerinin birleşik krallığı oluşturan ülkelere ve sömürgelere doğru genişletilmesi için çaba gösterilmesidir. Bu adalete aykırı bir yaklaşım değildir. Eğer imparatorluğun parçalarını oluşturan sömürgeler vergi artışlarına katlanmak istemezler ise, savaş zamanında ve dış tehditler oluştuğunda, bu toprak parçalarını İngiltere'nin savunması beklenmemelidir. Aksi durumda bu ülkelerden katkı elde etmeden İngiltere'nin buraların masraflarını ödemesi söz konusu olmaktadır.

Benzer bir durum kamu harcaması bağlamında da gündeme gelebilmektedir. İngiltere'nin borçlarını azaltması için kamu harcamalarını da kısması gerekmektedir. Özellikle barış zamanında idari harcamalarının azaltılması ile borçları ödeyecek fazladan bir kaynak yaratılabilir. İmparatorluğa bağlı bölgelerdeki ve sömürgelerdeki idari masraflar oradan elde edilecek gelirden fazla olmamalıdır. Gelirler daha fazla olsa bile idari harcamaların rasyonelize edilmesi ciddi harcama kısıntılarına yol açacaktır. Bu nedenle sömürgelerdeki idari sistemlerinin kurulması ve yönetilmesinde gerekli özen sağlanarak borç stokunu düşürecek fazla elde edilebilir.

Adam Smith'in zamanında devlet borçları nisbeten küçük tutarlarda olsa bile devletin savurganlığı ciddi tedirginlik yaratmaktadır⁹. Özellikle istikrarsızlık dönemlerinde bu savurganlığın yol açabileceği sonuçlar, yazarın borçlanma konusuna mesafeli bir tavır almasında belirleyici olmuştur.

III. Thomas R. Maltus'un Kamu Borçlanmasına Yönelik Görüşleri

Klasik ekonomik düşünce tarihinde Malthus (1766-1834) nüfus ve eksik efektif talep teorisi ile ön plana çıkan kötümser bir iktisatçıdır. Malthus'un doğrudan kamu borçlanmasını temel alan analizine rastlanmaz. Daha çok kamu borçlanması efektif talep yönüyle incelenen bir alt unsur konumundadır.

---

⁹ Lionel Robbins, **A History of Economic Thought: The LSE Lectures**, Edited by Steven G. Medema, Warren J. Samuels, Princeton University Press, 1998, s. 146

Yazara göre mevcut şekli ile klasik ekonomik teori ortaya koyduğu yapı Smith ve Ricardo'dan farklı olarak insanların refahın arttırılması ve ekonomik büyümenin sağlanması yönünde işleyememektedir. Bu yargıya varılmasında temel belirleyicilerden biri nüfus ile bu nüfusun beslenmesini sağlayan gıda ürünlerinin artış hızlarıdır. Nüfus geometrik dizi ile (1, 2, 4, 16, 32 ...) artarken gıda ürünleri aritmetik dizi ile (1, 2, 3, 4, 5 ...) çoğalmaktadır. Bunun sonucu olarak gıda üretimi belli bir düzeyin üzerindeki insanların beslenme ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacaktır. Bunun birincil sonucu açlık ve buna bağlı olarak nüfusun azalmaya başlamasıdır. Böylelikle nüfus artış hızı geçimlik gelir ile sınırlandırılmaktadır.

Malthus bu bağlamda işçi sınıfının ancak geçimlik ücret düzeyinde doğurganlığı ve emek arzını kısıtlayacağını öngörür. Ekonominin genişleme dönemlerinde emek talebinin yükselmesi, işçilerin ücretlerini geçimlik düzeyin üzerine çıkarsa (refahını arttırsa) bile, bunun sonucu olarak artan doğurganlık bir süre sonra emek talebini dengeleyici, hatta onu da aşan bir arz meydana getirecektir. Bunun sonucu olarak açlık ve ekonomik istikrarsızlık geçimlik denge düzeyini yeniden kuracaktır.

Ayrıca yazar, işçi sınıfına ve fakirlere gerek kilise ve hayır kurumlarınca gerekse devlet tarafından kanunla (Fakirlik Kanunu gibi uygulamalar ile) yapılan her yardım çabasını eleştirmektedir. Çünkü bu uygulamalar bir süre sonra nüfus artışını ve ardından da yukarıda bahsedilen açlık döngüsünü beraberinde getirecektir.

Malthus'u klasik iktisatçılardan farklılaştığı diğer bir konu, piyasada arz ve talebin eşitlen(e)mediği, efektif talep yeterli olmadığı durumda belli bir arz fazlasının doğabileceğine yönelik öngörüleridir. Buna göre, üretilen malların değerini emek ve sermaye (birikmiş emek) belirlemektedir. İşçiler üretime kattıkları emek karşılığında aldıkları ücretlerin tamamını piyasada geçimlik yaşam düzeyi için gerekli olan malları almak amacıyla harcarlar. Diğer bir ifade ile arz edilen emek talep edilen mal haline gelmektedir. Buna karşılık sermayenin üretimden aldığı payın hepsi, piyasaya talep olarak yansımamaktadır. Bunun bir kısmı tasarruf edilerek yatırıma yönlendirilmektedir. Yatırımlar ile yeni mal üretilmesi, ama bu malların da yukarıdaki nedenden ötürü ancak bir kısmının tüketilmesi, üretim fazlası yaratacaktır. Bu da klasik iktisadi düşüncedeki yatırım tasarruf eşitliğinin kurulamadığı anlamına gelecektir. Sermayedarlar tarafından yaratılan efektif talep yetersizliği ve tasarruf fazlası sistemin dengeli işleme imkanını ortadan kaldırmaktadır.

Malthus'a göre üretimin tüketimi değil, tüketimin üretimi belirlediği bir yapı söz konusudur. Sistemdeki bu sorunun çözümü ise, efektif talebi tasarruf şeklinde elinde bulunduranlardan geçmektedir. Yazar çare olarak sermayedarların tüketim talebini yükseltecek uygulamalardan söz etmektedir. Burada yaratılacak talep, mal tüketim eğilimini sınırlı olduğu varsayımı altında hizmet tüketimine yönelmektir. Sistem ancak hizmetçiler, uşaklar, avukatlar, şoförler v.b. gibi hizmet üreticilerine yönelecek talep yoluyla işlemeye devam edebilecektir.

Malthus'a göre kamu borçlarının çok yüksek olması talep kısıcı yönüyle ülkenin üretim kapasitesi üzerinde olumsuz etki meydana getirebilmektedir. Borçlanma burada vergilemeye benzer etki gösterebilmektedir.

Malthus'a göre kamu borçlanması yoluyla devlete aktarılan paranın tamamı piyasaya efektif talep olarak dönüyorsa pek de sorunlu bir durumun varlığından söz edilemez. Benzer şekilde devlete borç verenler aldıkları faizler ile piyasadan mal ve hizmet alıyorlar ise hakeza durum aynıdır. Çünkü kamu borçlanması ile piyasadan çekilen efektif talep, farklı iktisadi birimler tarafından olsa bile yine piyasaya hiçbir eksilme olmadan yansıtılmaktadır. Eğer devlet, borçlandığı kaynakların bir kısmını harcamıyor veya borç verenler elde ettikleri faizleri tasarruf ediyor ise, yapı farklılaşmaktadır. Bu durumda borçlanma efektif talep eksikliği yaratmaktadır. Kamu borçlanmasının emekçiler ve sermayedarlar üzerine etkisi yukarıda ortaya konan mantık çerçevesinde değerlendirmektedir. Kamu borçlanmasının ortadan kaldırılması (extinction), çalışan sınıfların efektif talebini arttıracak bir unsur olarak değerlendirmektedir. Buna karşılık devletin ve tahvilleri elinde bulunduranların talebi azalacaktır. Ama geçimlik ücret düzeyine sahip ve gelirlerinin hemen hemen bütünü piyasaya yansıtan işçi sınıfının efektif talebindeki artış, devletin ve borç vericilerin talebindeki azalıştan daha büyük olacaktır¹⁰. Böylelikle ekonomik istikrarsızlık unsuru olan talep yetersizliği azaltılabilecektir.

IV. David Ricardo'nun Kamu Borçlanmasına Yönelik Görüşleri

David Ricardo (1772-1823), klasik okulun oluşmasına katkılarda bulunmuş en önemli iktisatçılardan biridir. Ricardo özellikle ekonomik zenginliğin bölüşümü ve vergileme üzerine yaptığı çalışmalar ile tanınmaktadır. Yazarın yaşadığı dönemin en belirgin özelliği, nüfusun hızlı biçimde artması ve bu artışın tarım ürünleri fiyatlarında sürekli biçimde yükselmelere neden olmasıdır. Temel eseri olarak nitelendirebileceğimiz yapıt, 1817 yılında yayınladığı “*On the Principles of Political Economy and Taxation*” (Politik İktisadın ve Vergilemenin İlkeleri) isimli kitabıdır. Ricardo bu eserinde dönemin şartları çerçevesinde şekillendirdiği ekonomik çözümlerini sıralamıştır. O dönemde, sanayinin yeni gelişmeye başlaması ve ekonomideki temel sektörün tarım olması, Ricardo'nun teorisini tarımsal üretim ve paylaşım üzerine kurmasına neden olmuştur. Toplumunu toprak sahipleri, sermaye sahipleri ve emekçiler olmak üzere üç kesime ayırmış ve bu üç kesim arasındaki tarımsal üretimin paylaşılmasını temel sorun olarak kabul etmiştir.

Ricardo'nun bölüşüm analizinin anlaşılabilmesi için dönemin İngiltere'sinin ekonomik şartlarının bilinmesine ihtiyaç vardır. 1800'lü yıllarda toprak sahiplerini İngiliz aristokrasisi meydana getirmekteydi. Aristokrasi sanayi öncesi toplumdaki gücünü toprak rantı yoluyla sürdürmek isteyen bir sınıf olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bunun karşısında ise sanayi devrimi ile ön plana çıkan sanayici/sermaye sahipleri ve işçi sınıfından söz edilebilirdi. Ricardo'ya göre sanayici/sermaye sahibi ile işçi sınıfı verimli, üretken ve ekonomik refaha katkıda bulunan sınıflardı. Buna karşılık toprak sahipleri geçmişten gelen mülkleri ile geçinen ve üretilen ekonomik refaktan hakları olanın ötesinde pay alan kesimlerdi. Toprak sahiplerinin ön plana çıkması ve gelirlerinin artmasının nedeni ise, nüfusun artması sonucu tarımsal üretime olan talebin yükselmesi idi. Ricardo burada toprak

---

¹⁰Thomas R. Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, 6th Edition, Book III, Chapter VII, Paragraf 19.

<http://www.econlib.org/library/Malthus/malPlong18.html#Bk.III.Ch.VII>

sahiplerine karşı sanayici/sermayedarlardan oluşan yeni yükselen sınıfın savunuculuğunu yapmaktadır.

Ricardo temel teorisini kurarken, devletin borçlanması konusuna vergi teorisi bağlamında dolaylı olarak yaklaşmıştır. Yazarın borçlanma teorisine katkısına “*Politik İktisadın ve Vergilemenin İlkeleri*” isimli kitabının onyedinci bölümünde (Hammadde Dışında Kalan Diğer Mallara Konulan Vergiler) rastlanmaktadır¹¹. Ricardo burada vergileme sorunlarına ve devletin gelir harcama dengesi yaklaşımından hareketle borçlanma konusuna değinmiştir. Ricardo’nun teorisini tarımsal üretim ve gelir bölümümü üzerine kurması vergilemeye özel bir önem vermesine neden olmuştur.

Ricardo vergileme konusunda, günümüz terminolojisiyle “verginin yansıması” ve “vergi yükü” kavramaları üzerinde durmuştur. Vergi yükü dağılımında belirttiği en önemli husus sermaye birikimine engel teşkil etmeyen hiçbir verginin olmadığı yönündedir. Ricardo altın üzerine konan vergilerden ücret üzerine konan vergilere kadar incelediği tüm vergilerin sonuçta sermaye birikimini olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Tüm vergilerin alındığı kaynak ya gelir ya da sermayedir. Vergiler sermayeden alındığında o ülkede üretken sanayinin büyüklüğünü tayin eden fonlar alınan vergilerle orantılı şekilde azalacaktır. Vergileri gelir üzerinden almıyor ise, ya birikim azalacak ya da kişiler üretken olmayan giderlerini azaltarak vergiye giden miktarı tasarruf etmeye başlayacaklardır. Yazar'a göre vergilerin bu negatif etkisi, asıl olumsuzluğunu kişilerin durumundan ziyade, bir bütün olarak ekonominin genelinde göstermektedir¹².

Ricardo rant üzerine konan bir verginin fiyatları yükseltmesinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Bunun sonucu olarak vergi toprak sahibi üzerinde kalacak ve başka kesimlere yansıtılamayacaktır¹³. Yazar toprak sahipleri üzerindeki ağır vergi yükünün azaltılabilmesi için hammadde üzerindeki vergilerin yüksek olması gerektiğini savunmuştur. Aksi halde toprak sahipleri üzerine konan yüksek vergiler, tarımsal üretim düzeyinin azalmasına da neden olacaktır. Ücretler üzerine konan bir vergi kârâ, işlenmiş ürünlerin üzerine konan vergiler ise, tüketiciye yansıtılacaktır. Bu nedenle Ricardo vergi politikasının dizaynında ölçünün tutturulamaması durumunda, vergi yükünün artacağını ve yansıma mekanizması nedeniyle toplam üretimin bundan olumsuz etkileneceğini belirtmiştir.

Ricardo’ya göre vergilerin genel ekonomik denge açısından tarafsız olması mümkün değildir. Ona göre vergilerin tüm metallerin değerini aynı oranda etkilemesi ve tüm metaller arasındaki görece oranların değişmeden kalmasını sağlayacak eşitlikte işlemesi mümkün değildir. Vergiler yansıma ve yarattıkları dolaylı etkiler nedeniyle çoğu zaman yasa koyucunun amaçları doğrultusunda işlemezler. Temel mallara konan vergiler, tüm metallerin fiyatını metanın üretimine giren hammadde ile orantılı şekilde yükselterek metaller arasındaki doğal ilişki düzenini bozarlar. Bu etkisinin yanında vergiler, kişilerin harcama ve tasarruf kararları üzerinde de etkili olurlar¹⁴.

---

¹¹David Ricardo, *The Principles of Political Economy and Taxation*, “*Taxes on Other Commodities than Raw Produce*”, Dover Publications, New York, 2004, s. 160-170

¹²David Ricardo, *The Principles of Political... a.g.k.*, s. 95

¹³David Ricardo, *The Principles of Political...a.g.k.*, s. 110

¹⁴David Ricardo, *The Principles of Political...a.g.k.*, s. p.157

Ricardo temel mallar üzerine konan bir vergi ile lüks mallar üzerine konan vergi arasında bir ayırım yapmıştır. Eğer vergi zorunlu ya da lüks mallara getirilirse vergi malın fiyatını vergi toplamına eşit bir miktar kadar artırır. Temel zorunluluklar arasında yer alan bir malın üzerine konan bir vergi, mısır örneğinde olduğu gibi ücretler üzerinde aynı etkiyi yapar ve aynı zamanda kar stoku ve dış ticaret üzerinde de etkide bulunur. Ancak lüks mallar üzerine konan bir vergi, sadece malın fiyatını yükselterek tüketicinin sırtına biner ve ücret ile kar üzerinde herhangi bir etkide bulunmaz.

Ricardo devletin olağan harcamalarının borçlanmayla karşılanmasına karşı çıkarken, aynı zamanda borçlanmanın devletin olağandışı harcamalarını finanse etmekte kullanabileceği en iyi araç olmadığını da düşünmektedir. Harcamaların finansmanı sonucu kişilerin yükümlülüklerin artırılması, kişilerin eskiye nazaran daha fazla tasarruf etmelerine neden olacak, böylece kişiler kendilerini eskisiyle aynı miktarda zengin hissedeceklerdir.

Ricardo borçlanma ile faiz arasında ilişki kurarak hükümetlerin borçlarını arttırdıkça borç verenlerin kendilerini güvence altına almak için daha yüksek faiz oranlarından borç verebileceklerini belirtmiştir.

Borçlanma sonucu hükümetin para basma yoluna gitmesi, borçların faiz yükünün ödenmesi açısından avantajlı görülmesine rağmen, bu durum ticari açıdan olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Artan para arzı sonucu paranın değerinin düşmesi (enflasyon) üreticilerin ve devlete borç veren kreditorlerin elindeki borç senetlerinin değer kaybetmesine neden olacaktır¹⁵.

Ricardo'nun vergi ve borçlanmanın tarafsızlığı bağlamında ortaya attığı görüşler daha sonraları "Ricardocu Denklik Teoremi"¹⁶ adıyla sistematize edilmiştir. Buna göre devletin borçlanmaya gitmesi veya vergi alması o ülkedeki bireylerin tüketim ve tasarruf davranışları arasında herhangi bir farklılaşmaya yol açmayacaktır. Ricardo'nun denklik teoremine esas oluşturan görüşleri şu şekildedir:

Devletin savaş için yapılan bir yıllık harcamayı karşılamak amacıyla 20 milyon tutarında borçlanması, öncelikli olarak ülkenin üretken sermayesinden 20 milyonluk tutarı çekmesi anlamına gelmektedir. Bu paranın faizini oluşturan bir milyonluk tutarı ödemek için vergileme yapılması durumunda ise söz konusu miktar vergi ödeyenlerce kreditorlere yapılan bir aktarımı göstermektedir. Borcun faizinin ödenip ödenmemesi, ülkenin bu nedenle daha zengin ya da daha yoksul olmasına neden olmayacaktır. Hükümetin ihtiyacı olan parayı bir seferde vergilerle toplayacağı varsayıldığında, yıllık vergilerin faiz ödemeleri için yükseltilmesine gerek duyulmayacaktır. Bu durumda her yıl belirli bir meblağ vergi ödemeye çağrılan birey bir kerede ödeme yapmak durumunda bırakılmış olacaktır. Bu tarz bir uygulamaya gidildiğinde birey her yıl elindeki fonlardan bir meblağ ayırmak yerine bir seferde borç alıp (üçüncü kişilerden borçlanıp) bunun için her yıl belirli bir meblağ ödemeyi uygun görebilir. Bu durumda bireyin borç aldığı kişi ile arasında borcun ödenmesi ve sermayenin kullanılması anlamındaki ilişki ülkedeki servet birikimi açısından bakıldığında bir farklılık içermez. Kişinin borç aldığı parayı üretken biçimde kullanabilmesi olası olduğu gibi verimsiz biçimde kullanması da imkan dahilindedir. Ulusal

---

¹⁵David Ricardo, **The Principles of Political...a.g.k.**, s. 245-246

¹⁶Robert Barro , "Are Government Bonds Net Wealth", **Journal of Political Economy**, Vol. 82, No. 6, 1974

borcun iptal edildiği varsayıldığında, borcu finanse eden vergi ödeyicilerinin geliri artarken, diğer yandan kreditorlerin geliri azalacaktır. Sonuçta ise toplam gelirden bir değişim yaşanmayacaktır. Hükümetin vergileri artırması durumunda; sermaye ve gelir borçlanma sonrası da aynı kalacaktır. Dolayısıyla ulusal borcun yok sayılması suretiyle gelirin artırılabilmesi ve harcamaların azaltılabilmesi mümkün değildir. Ulusal sermayeyi artırmanın yolu gelirden tasarruf etmek ve harcamaları kısmaktır.

Ricardo görüşlerini verdiği rakamsal örnek yardımıyla daha anlaşılır kılmıştır. 40 milyonluk bir savaş harcaması olduğunu ve bu harcamanın karşılanması için kişi başına (40 milyon/nüfus) 100 pound düştüğü varsayılırsa, kişilerin savaş durumunda gelirlerinden 100 pound tasarruf etmeleri gerekmektedir. Eğer borçlanmaya gidilirse kişiler, söz konusu 100 poundun faizi olan 5 poundu ödemeye çağrılacaklardır. Dolayısıyla kişiler harcamalarından 5 pound tasarruf ederek yeteri kadar tasarrufta bulduklarını düşünecek ve daha sonra da kendilerini eskisi kadar zengin hissederek aldanacaklardır. Tüm ulus böyle hareket ettiği takdirde ise 40 milyonun 2 milyon tutarındaki faizi tasarruf edilecektir. Böylece hem 40 milyonun üretken olarak kullanılması durumunda elde edilecek tüm faiz ya da kar ortadan kalkacak, hem de yapılan harcama ve tasarruf arasındaki 38 milyon fark oluşacaktır. Ancak herkes kişisel olarak kendi 100 poundluk vergiyi ödeyebilmek için ödücünü bulmak durumunda bırakılırsa, savaş bitince vergileme duracak (borcun finansmanı için gerekli ek vergileme) ve fiyatlar tekrar eski normal düzeyine gerileyecektir. Kişilerin kendi aralarında ödedikleri faizin ise, bir bütün olarak ulusu ilgilendirmesi söz konusu olmayacaktır.

Sonuçta Ricardo'ya göre vergiler ve borçlanma yoluyla bir aktarım mekanizması oluşturulmaktadır. Burada vergi verenlerden borç verenlere yapılan bir transferden söz edilebilir. Devletin borçlanması ve borçların ödenmesi sırasında bazı kimselerin geliri artarken bazı kimselerin geliri azalabilmektedir. Ama ülkenin toplam zenginliğinde herhangi bir farklılaşma olmayacağı ileri sürülmektedir. Vergi ödeyenlerce borçlanmanın finanse edilmesi durumunda kişilerin gelecekteki vergi ödeme yeterliliklerinden ödeme gerçekleştirilmekte ve kişilerin net serveti azalmaktadır. Ekonominin bu noktasında borçlanma ile vergileme arasında gerçek bir ayırım yoktur. Böylece savaşın zahmeti ilgili yılda vergi ödeyenlerce karşılanmakta, ancak gelecek dönemdeki faiz ödemeleri gelecek nesile aktarılmakta ve onlar tarafından yüklenilmektedir¹⁷.

Ricardo'ya göre büyük miktarda borç yapmış bir ülke son derece farklı bir durumla karşı karşıyadır. Vergi miktarının ve emeğin fiyatının artmış olması, (borçlanma nedeniyle) o ülkeyi yabancı ülkeler karşısında (vergilerin itfası dışında) herhangi bir dezavantaj altına sokmayabilir. Asıl sorun, harcamalara katkıda bulunan kişilerin kendilerine düşen yükün altından kurtulmaya ve yükü başkasına kaydırma yollarını kollamaya başladıkları takdirde ortaya çıkacaktır. Bireyin kendisini ve sermayesini böylesi yüklerden muaf olacağı bir başka ülkeye aktarma dürtüsünün dayanılmaz bir hale gelmesi durumunda, insanların doğup büyüdükleri yerlerden göç etmeleri gündeme gelebilecektir. Böylesi bir durumla yüz yüze kalan bir ülkenin izlemesi gereken yol elindeki varlıkların bir bölümünü satıp borcunu itfa etmesidir. Nasıl ki borç sorunu yaşayan bir birey için akılcı olan çözüm buyusa sonuçta ulus için de akılcı olan çözüm budur. Savaş nedeniyle borçlanma

---

¹⁷ Richard Musgrave, "A Brief History of Fiscal Doctrine", **Handbook of Public Economics**, Vol. I, Edited by Alan J. Auerbach, Martin Feldstein, Elsevier Science Publisher, 1991, s. 50

---

içerisine girmiş bir devlet barışla birlikte tüm çabasını borcun savaş zamanında oluşan bölümünü ödemeye yönlendirmeli ve bu amaç doğrultusunda gayretli olmalıdır.

Ricardo borçlanma içerisine giren bir devletin, ancak kamu gelirlerini kamu harcamalarının üzerine çıkarması durumunda borçlarını kapatabileceğini ifade etmiştir. Hiçbir borç itfa fonu, eğer kamu gelirlerinin kamu harcamalarını aşan kısmının üzerinden türetilmiyorsa borçları azaltma amacı için etkili olamayacaktır. Dolayısıyla böyle bir fonun etkin olabilmesi için ulus tarafından tasarruf yapılarak gerçek anlamda itfa fonu haline sokulması gerekir. Aksi takdirde borçlar henüz ödenmemişken gelecekte patlak verecek yeni bir savaş ülkenin iflasına neden olabilecektir. Bunun nedeni ise sürekli hale gelen vergilerin bir sınırı olması ve bir noktadan sonra borçların finansmanına yetmemesidir.

V. John S. Mill'in Kamu Borçlanmasına Yönelik Görüşleri

John Stuart Mill (1808-1879) hem iktisatçı hem de filozof kimliği ile tanınır ve klasik iktisadi düşüncenin olgunluk döneminin temsilcisi konumundadır. Ayrıca liberalizmin en önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Homo economicus kavramı ilk olarak onun tarafından ifade edilmiştir. Yazarın diğer bir öne çıkan yönü, liberal felsefeyi mevcut güç merkezlerinin (aristokrasi) konularını eleştirmek bağlamında kullanmasıdır. İnsancıl kişiliği emek geliri ile yaşamını sürdüren kitlelerin koşullarının iyileştirilmesi yönünde kafa yormasına yol açmıştır. Bu nedenle klasik iktisadi düşünce ile sosyal politika uygulamalarını (işçilerin gelirlerinin artırılması, çocukların çalıştırılmaması, işçi kooperatifleri yardımıyla üretim yapılması v.b.) uzlaştırıcı fikirler ileri sürmüştür. Gerek felsefi gerekse iktisadi olarak kişisel özgürlüklerin geliştirilebilmesi için sosyal politika uygulamalarının gerekliliğine inanmıştır. Mill'in aristokratik sınıfı geçmişten gelen imtiyazlar ile var oldukları, ekonomik yapıya sınırlı katkıda buldukları, buna karşılık yaratılan zenginlikten ciddi bir pay aldıkları için eleştirdiği görülür. Bu eleştiri etkinlik bağlamında olabildiği gibi, daha çok sosyal adalet bağlamında ortaya konmaktadır. Verasetin varlığı (zenginliğin babadan oğla geçmesi) aristokrasinin ayrıcalıklarını devam ettirmesini sağlamaktadır. Toprak mülkiyetine yönelik uygulamalara sınırlama getirilmesi ve vergisel önlemler yardımıyla aristokrasinin toplumdaki haksız konumu yeniden düzenlenebileceğine inanır. Ekonomiye devlet müdahalelerinin bu bağlamda yönetici sınıf olan aristokrasiye haksız imtiyazlar ortaya koyduğunu sık sık ifade eder.

Mill politik iktisadın konusunu; zenginliğin niteliği, üretilmesi ve bölüşülmesini ifade eden yasaların açıklanması olarak tanımlamıştır. 1848 yılında *Principles of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy* (Politik Ekonominin İlkeleri ile Bunların Sosyal Filozofiyeye Bazı Yansımaları) kitabını yayımlamıştır. Yazarın kamu borçlanmasına yönelik görüşleri kitabın beşinci bölümünün altında; Devletin Etkileri Üzerine (On the Influence of Government) başlığının içinde, yedinci kısımda (Of a National Debt)¹⁸ incelenmiştir. Mill borçlanmaya diğer klasik iktisatçılar gibi mesafelidir.

Mill, devletin kamusal faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli parasal kaynakların bütününe vergiler ile mi, yoksa faizi ile birlikte kamu gelirlerinden ödenmek üzere borçlanma ile mi karşılanması sorusundan hareket ederek borçlanma teorisine

---

¹⁸John Stuart Mill, **Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy**, Seventh Edition, London, Longmans, Green and Co., Edited William J. Ashley, 1909 . (<http://www.econlib.org/library/Mill/mlP0.html#Introduction>).

girmiştir. Yazara göre geçici kamusal finansman ihtiyacını karşılamak için borçlanma yoluna gidilmesi normal/olağan bir uygulamadır. Örneğin hazine bonoları ile kısa vadeli olarak en çok bir ya da iki yıllık süreçte borçlanılıyor ve bu borçlar mevcut vergi gelirleri ile ödeniyorsa bir sorunun varlığından söz edilemez. Bu yöntem devletin yeterli kaynaklara sahip olmadığı, olağanüstü harcamaların ortaya çıktığı, düzenli gelir kaynaklarında geçici sorunların yaşandığı durumlarda kullanılması konusunda herhangi bir mahsur yoktur.

Ona göre borçlanmanın genel ekonomi bağlamında yararı ve zararı değerlendirilirken alınan ölçü devlet tarafından çekilen fonların alternatif kullanım alanlarıdır. Eğer devlet üretimde kullanılacak ve istihdam yaratacak sermayeden borçlanıyorsa, çekilen fonların toplamı, bu yapılmadığında işçi sınıfının elde edeceği ücretlerin toplamına eşittir. Böyle borçlanmalar ülke ekonomisi için değer yaratıcı/üretimi arttırıcı özellik taşımaz. Kamu otoritesi üretken kaynakları borçlanma yoluyla kendine çeker ve bunun itfası için gerekli kaynağı vergiler yoluyla çalışan kesimden almaya kalkarsa ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilecektir.

Mill borçlanmanın doğurduğu diğer olumsuzluklara da kitabında vurgu yapmaktadır. Bunlardan birincisi, yabancı sermayeden borç alınması, diğer bir ifade ile dünyadaki sermaye birikiminin bu şekilde ülke içerisine taşınmasıdır. İkincisi ise, borçlanma sonucu çekilen fonların devlet tarafından yatırımlara yönlendirilmeyip, verimsiz alanlarda kullanılarak israf edilmesi veya yabancı ülkelere istihdam yaratmak için (asker, denizci v.b.) yurtdışına yollanmasıdır. Bütün bunların sonucu olarak borçlanma emek maliyetleri yoluyla ülkedeki kar hadlerinin azalmasına, ulusal sermaye birikiminin istenilen düzeye erişememesine veya özel sermaye birikiminin bir kısmının yabancı ülkelere yönelmesine neden olacaktır. Kamu otoritesinin yabancı kaynaklardan borçlanması ülke içerisine benzer bir şekilde borç veren ülkenin üretim kapasitesinin düşmesi (yurtdışından kullanılan kaynak üretken sermayeden geliyorsa) sonucunu doğurabilecektir. Bu nedenle kamu borçlanmasının belirli bir düzeyi aşmasının zararlı yansımaları kaçınılmazdır. Böylelikle borçlanmada etkinlik kaybının ortaya çıkmasına neden olan üst limitin belirlenmesinin nasıl yapılacağı gündeme gelmektedir.

Yazarın bu konuda ortaya koyduğu diğer bir soru ise devletin borçlanmasındaki artış ile faiz oranı arasındaki ilişkidir. Burada devlet tarafından alınan borcun nereye kullanıldığına, yurtdışında harcanıp harcanmadığına ve yurtiçindeki özel fon talebine, bağlı olarak değişik cevaplar üretilebilmektedir. Ülkedeki kullanılabilir fon arzındaki artış, devlet borçlanmasına rağmen özel fon talebini karşılayabiliyor ise, faiz oranlarının yükselmesi sonucu ile karşılaşılmaması mümkün olabilmektedir. Burada üretken sermaye ile kamu borçlanması arasında bir rekabetten söz edilebilir. Fransız savaşındaki durumda ise, kullanılabilir fon arzındaki artışın kamu borçlanması ile birlikte özel fon talebinden düşük olması sonucu, faiz oranının artması gündeme gelmiştir. Belli şartlara bağlı olarak kamu borçlanması yoluyla faiz oranının yukarıya itilmesi, eğer ücret düzeyinde düşüşler gerçekleşmez ise, reel sektördeki kar hadlerinin de artması sonucunu doğurabilecektir. İngiltere'de sözü edilen dönemdeki durum, endüstriyel gelişme ve büyüme yardımıyla yukarıdaki ilişkiyi daha anlamlı şekilde açıklamaktadır. İngiltere savaş yıllarında yüksek devlet borçlanmasına gitse bile endüstri devrimi sonucu maliyetlerin düşmesi, üretimin artması, işçilerin yaşam koşullarını kötüleştirmeden kar hadlerinin yükselmesi ve sermaye (kullanılabilir fon) arzının çoğalması sonucunu doğurmuştur. Aynı olmasa bile benzer sonuçlar, borçlanma yerine işçi sınıfı üzerine ekstra vergileme yapılmasıyla da mümkün

---

olabilecektir. Ama ciddi düzeyde vergi artışlarının doğuracağı olumsuz sonuçların borçlanmaya nazaran daha ağır olabileceği de iddia edilmektedir.

Mill'e göre devlet borçlarındaki artış, aynı dönemdeki ulusal sermayedeki artışın altında kalıyor ise, ciddi ölçüde eleştirilmeyebilir. Kamunun borçlanmaya gidip, harcamalarının arttırıp, talep yaratması -kamusal mal ve hizmet sunması ve işgücü talep etmesi- başta işçi sınıfı üzerine olumlu yansımaları olabilecektir.

Borçlanma ve vergileme konusundaki ana ikilem kamunun bütçe açığının baştan ve bir kerede finanse etmek veya az az uzun sürede almak tercihleri olarak açıklanabilir. Diğer bir ifade ile bu, zamanlar arası tercih problemidir. Aynı tercih bir ülke için geçerli olabileceği gibi bir birey için de gündeme gelebilmektedir. Borçlanma ile yaratılan esasen bir tür nesiller arası aktarımdır. Bir ülkede milli gelir arttığında, devletin zorunlu harcamaları sermaye birikimindeki artış ve nüfus ile birlikte yükselmez ve olağanüstü harcamalar da artma eğilimine girmez ise, bugünkü nesil için yararlı bir yapı oluşacak, gelecek nesillerin de önceki nesillerden kalan borçları ödeme zorunluluğu ortadan kalkacaktır.

Mill, bir ülke mantıklı ya da mantıksızca borçlandığı zaman, bunların itfası için en uygun yolun ne olduğu sorusuna da cevap aramaktadır. Prensipten sürekli bir ülkenin borçlanması durumunda borçların ödenebilirliğinin sağlanması imkansızlaşacaktır. Borç verenlerin aynı ulusun unsurları olması durumunda ülkenin ekonomik zenginliğinde herhangi bir değişiklik olmayacak, sadece borç verenlere faiz ödemeleri kadar bir transfer gerçekleşecektir. Transferin kaçınılmaz bir sonuç olması ve olumsuz yansımalar meydana getirmesi, vergi yükünün ve gelirlerinin fazladan yükselişine neden olacaktır. Bunun akisleri ise, sanayi üretimi gibi birçok alanda görülebilecektir. Borçların ödenmesi için devletin yaptığı vergilemenin etkilerinin, zaman boyutu içerisinde dikkate alınması gereklidir. Benzer bir çabanın da borçlanmaya ihtiyaç duyulmaması için gerekli önlemlerin alınması ve mevcut borçların itfasının gerçekleştirilmesi konusunda gösterilmesi gereklidir.

Mill'e göre kamu borçlanmasının ödenmesinde kullanılabilir iki alternatiften söz edilebilir. Bunlardan birincisi borcun, kamunun başka kaynaklarından sağlayacağı genel bir katkı ile (kamu mülklerinin satışı gibi-a general contribution), ikincisi ise, aşamalı olarak meydana getirilecek bütçe/gelir fazlalıklarıyla kapatılmasıdır. Birinci alternatif eğer uygulanabilirse iyi bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet, mülklerinden bazılarını satıp, borçlarının faizini ve anaparasını ödeyebiliyor ise olumsuz etkileri en aza indirerek itfa sürecini gerçekleştirmiş olur. Bu gayrimenkul ipoteğini ödeyebilmek için arazisinin bir kısmını satan toprak sahibinin davranış kalıbına eşittir. Ama kamunun mülklerini elden çıkararak borçların tamamının ödenmesi mümkün olmayabilir. Kamu mülklerinin satışı yoluyla itfa bir anlamda gelecek nesillerin varlıklarının şimdiki nesiller tarafından kullanılmasını anlamını taşımaktadır. Bugünkü nesil üretim yapıp değer meydana getirmeyecektir. Mülk bugünkü nesilin gelecek nesile aktaracağı temel miras konumundadır. Bu bağlam eleştiri konusu yapılırsa bile, devletin aldığı borçları ile gelecek nesillere imar edilmiş (yollar, köprüler v.b.) bağımsız -düşman tarafından işgal edilmemiş- bir ülke bıraktığı da unutulmamalıdır. Nihayetinde borçlanmanın varlık satışı yoluyla itfası alternatifi, borç alındığında ülkenin varlıklarına yapılan katkının düzeyinden fazla olmamak şartıyla kullanılabilir bir yol olduğu söylenebilir.

Ama yine de devlet mülklerinin satışı yoluyla kamu borçlarının ödenmesi yöntemi, bunun arızı bir defalık gelir kaynağı olması ve kamu yararı yönüyle eleştiriye açık bulunması nedeniyle ciddi olarak eleştirilmekte ve uygun bulunmamaktadır. Bunun ötesinde ulusal borç yükünü azaltıcı veya ortadan kaldıracı uygulanabilir en iyi yol, bütçe/gelir fazlalığı yaratma olduğu sonucuna varılabilir.

Mill, ayrıca tek başına gelir fazlası yaratmanın sorgulanacak yönlerini de ortaya koymaktadır. Fazladan gelir yaratarak borçların ödenmesi, nihayetinde bireylerin daha fazla vergi ödemeleri sonucunu doğuracaktır. İnsanların ellerindeki servetlerinden bir kısmını vergi olarak devlete ödemesi, ellerinde nemalandıracak, verimli yatırımlara dönüştürecek daha az kaynağın kalmasına neden olacaktır. Ama bu koşul vergileme yapılan servet sahiplerinin ellerindeki fonları verimli şekilde nemalandırıyor iseler geçerli hale gelecek bir argümandır. Aksi halde bu iddia temelsiz kalacaktır.

Yazara göre, her durumda borçların ödenmesi için vergiler yoluyla gelir fazlası yaratma tavsiye edilmeyebilir. Bunun dışında uzun dönemde vergileri arttırmadan üretimin ve millî gelirin çoğalması sağlanarak, vergi gelirlerinin fazlalaştırılmasının mümkün olabileceği unutulmamalıdır. Ayrıca vergileri arttırırken ve azaltırken seçici olunarak hem vergi gelirlerinin belli bir düzeyin altına inmesi engellenebilir, hem de gelir fazlalığı yaratılabilir. Verimli faaliyetlerin vergilendirilmesi düşürülüp, verimsiz faaliyetler üzerindeki vergilerin yükseltilmesi bu amaca hizmet edecektir. Borçların ödenmesi için kullanılacak gelirlerin süreklilik taşıyan karakterde olması da ihmal edilmemelidir. Borcun para basılarak ödenmesinin ise, sürdürülebilir bir uygulama imkanı sunmadığı unutulmamalıdır. Nihayetinden alternatif gelir arttırma yöntemlerinin iyi bir karması oluşturularak hem kamu borçlarının ödenmesi, hem de vergi gelirlerinin ve üretim düzeyinin düşürülmemesi söz konusu olabilecektir.

Mill, kamunun kendisi yatırım yapma imkanına sahip olmayan daha düşük gelirli ve tecrübesiz kesimlerden borçlanmasının arzu edilebilir bir durum olduğunu belirtmektedir. Böylelikle bu kesimlerin ellerindeki küçük tasarrufları güvenli bir şekilde belli bir faiz oranı ile değerlendirmeleri mümkün olacaktır. Borçlanmanın yukarıdaki şekilde yapılması üretimin ve sanayinin büyümesine sekte vurmuyacak, hatta katkıda bulunacaktır. Zaten devlet tarafından gerçekleştirilen yatırımların finansmanı için zorunlu vergiler kullanılması çok da arzu edilen bir durum değildir. Devletin küçük tasarruf sahiplerinden yatırım yapmak amacıyla borçlanmasının maliyeti, özel bankacılık sisteminden borçlanılarak yapılan özel yatırımlara göre daha düşük olacaktır. Böylelikle kamu, özel yatırımcıların bankacılık sisteminden yararlanmaları konusunda rakip bir pozisyon yaratmayacaktır. Bu ilişki nedeniyle hem prensipte hem de uygulamada kamu borçlanmasına karşı olumsuz tavır takınılmaz. Kamu borçlanması burada, tasarrufun toplum yararına yatırıma dönüşmesinde kurumsal bir işlev görmektedir. Devlet küçük tasarruf sahiplerini koruyup, gelirlerini sigorta etmekte ve bu şekilde kullanılabilir fon arzının artışına da yardımcı olmaktadır.

SONUÇ

Klasik ekonomik teoriye göre devletin ekonomiyeye en az müdahalesi esastır. Bunun yolu ise, küçük ve denk bir bütçeden geçmektedir. Kamu bütçesinin ekonomi içerisindeki payının yükselmesi ve açık vermesi istenilen bir durum değildir. Borçlanma bütçe açıklarının sonucu olarak karşılaşılan bir olgudur. Bu nedenle borçlanmaya karşı Smith'den Mill'e kadar bütün klasik iktisatçıların mesafeli bir tavır aldıkları gözlenir. Borçlanma ancak savaş gibi arızı durumlarda başvurulabilecek geçici bir finansman kaynağıdır.

Klasikleri borçlanma konusundaki kaygıları daha çok bu şekilde elde edilen kaynağın kullanıldığı yer ile ilişkilidir. Eğer borçlanılan kaynak tüketime harcanıyor ise, ciddi olarak eleştirilmektedir. Borçlanma yoluyla kamunun israfa ve etkisizliğe alıştırılması söz konusu olabilecektir. Buna karşılık kamu borçlanarak yatırım yapıyor ve sonraki dönemlerde üretim artırıcı etki meydana getiriyor, kaynak yaratıyor ise farklı bir durum söz konusu olabilir. Kamu tarafından yapılan yatırımdan elde edilen gelirin, borçlanmanın anaparasını ve dönemsel faizini ödeyebilmesi anahtar unsurlardır.

Kamu borçlanmasının yapıldığı kesimler ve bu kesimlerin borç verdiği fonları verimli yatırımlarda değerlendirebilme kapasiteleri de klasik teori tarafından sorgulanmaktadır. Eğer kamu, borçlanma yoluyla yatırıma ve üretime gidecek sanayi sermayesini kullanıyor ise, bu ülkenin üretim kapasitesini düşürücü bir etki meydana getirecektir. Böyle durumlardan kaçınılması gerekir.

Klasik teoriye göre borçlanma yurtiçinden yapılıyor ise, ülkenin toplam servetinde bir azalışa yol açmaz. Sadece borcu ödemek için vergi salınan kesimlerden borçlanılan kesimlere gelir transferinde bulunur. Belli bir dönemde arızı nedenlerle oluşan borç stokunun itfasına yönelik kamu bütçesinin önlem alması gereklidir. Bunun yolu ise bütçe fazlası meydana getirilmesidir. Aksi halde kamu bütçesinin bir kısmının, borçlanma faizlerinin ödeyebilmek için harcanması, hatta bazı vergilerin buralara tahsis edilmesi kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- BARRO, Robert. "Are Government Bonds Net Wealth", **Journal of Political Economy**, Vol. 82, No. 6, 1974
- BLAUG, Mark. **Economic Theory in Retrospect**, Fourth Edition, Cambridge University Press, 1990
- CANTENBERY, Eray. **A Brief History of Economics**, World Scientific Publishing, 2001
- MALTHUS, Thomas. R. An Essay on the Principle of Population, 6th Edition, Book III, Chapter VII
<http://www.econlib.org/library/Malthus/malPlong18.html#Bk.III.Ch.VII>
- MILL, John Stuart. **Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy**, Seventh Edition, Longmans, Green and Co., Edited William J. Ashley, London, 1909
<http://www.econlib.org/library/Mill/mlP0.html#Introduction>
- Musgrave, Richard. "A Brief History of Fiscal Doctrine", **Handbook of Public Economics**, Vol. I, Edited by Alan J. Auerbach, Martin Feldstein, Elsevier Science Publisher, 1991, s. 1-59
- RICARDO, David. **The Principles of Political Economy and Taxation**, "*Taxes on Other Commodities than Raw Produce*", Dover Publications, New York, 2004
- ROBBINS, Lionel. **A History of Economic Thought: The LSE Lectures**, Edited by Steven G. Medema, Warren J. Samuels, Princeton University Press, 1998
- SMITH, Adam. **The Wealth of Nations**, Introduction by Robert Reich, The Modern Library Press, New York, 2000.
- STASAVAGE, David. **Public Debt and The Birth of Democratic State**, Cambridge University Press, 2003.
- The Economics of Budget Deficits**, The International Library of Critical Writings No: 153, Edited by Charles K. Rowley, William F. Shughart II, Robert D. Tollison, Edward Elgar Publishing Limited, Vol: 1
- WAGNER, Richard E. "*Debt, Money, and Public Finance*", **Handbook of Public Finance**, Edited by Jürgen G. Backhaus, Richard E. Wagner, Kluwer Academic Publishers, 2004